



studio portret 1952 in opdracht van Wim Bos Verschuur

# DE BLOEM & DE DOLK

TEKST ALEX VAN STIPRIAAN

Wim Bos Verschuurs levensverhaal kende ik zoals waarschijnlijk iedereen die enigszins op de hoogte is van de moderne geschiedenis van Suriname. Zijn politiek activisme, zijn strijd met gouverneur Kielstra<sup>1</sup> en daaraan gekoppelde internering in het kamp aan de Copieweg, zijn kunstenaar- c.q. tekenleraarschap, het was me allemaal niet onbekend. Bovendien staat Hans Breevelds biografie uit 2004 in mijn boekenkast, al had ik die niet helemaal van kaft tot kaft gelezen. Wel was me daaruit Bos' vakbondsverleden bijgebleven en dat hij een van de grondleggers was geweest van de NPS, de partij van zijn leerling Jopie Pengel, met wie hij het vervolgens ook weer aan de stok kreeg. En dat hij al ergens in de jaren 1940 met de leuze "Baas in eigen huis" kwam, was eveneens deel van mijn kennispakket, waardoor hij voor mij tot de eerste golf van nationalisten behoorde. Progressief, anti-koloniaal, Suriname boven alles en niet bang om zich uit te spreken over wat voor kwestie dan ook. Bovendien wist ik dat waar meestal Nola Hatterman<sup>2</sup> wordt genoemd, hij eveneens zeer belangrijk is geweest voor de Surinaamse beeldende kunst als stimulator van bekende kunstenaars zoals Rudi Getrouw, Stuart Robles de Medina en niet in het minst ook de huidige nestor van de Surinaamse beeldend kunstenaars, Erwin de Vries. Van zijn eigen werk was ik overigens niet erg onder de indruk, als ik heel eerlijk ben. Totdat Sara Blokland mij tijdens de voorbereiding van haar Srefidensproject mij de foto "een bloem voor een bloem, een degen voor een degen" uit Bos Verschuurs collectie liet zien, die in zijn opdracht moet zijn gemaakt.

Ook dit is in mijn ogen niet heel bijzondere kunst, maar het raakte me wel meteen. Niet zo vaak is in een stilleven een wapen te zien. En niet zo vaak prevaleert in een stilleven het harde contrast boven de verstilde harmonie. Wat moest dit beeld communiceren? Waarom had Bos Verschuur dit gemaakt? Wat betekent deze samenkomst van een afgesneden orchidee met een scherpe dolk<sup>3</sup>? Wat wil de maker vertellen als hij een van de meest begeerde en exotische bloemen, vrouwelijk, symbool van sensualiteit, erotiek misschien zelfs, combineert met een object van mannelijkheid en van dood, of misschien zelfs moord –de dolkstoot in de rug.<sup>4</sup> Zou het inderdaad iets te maken kunnen hebben met Bos Verschuurs seksualiteit, zoals zo vaak in de kunsten?

1 Gouverneur Kielstra (1933-1943) bestuurde Suriname op zeer autoritaire wijze gedurende de crisis en eerste oorlogsjaren. De nationalistische, anti-koloniale Bos Verschuur botste voortdurend met hem en nam in 1942 een verzoekschrift aan de koningin te schrijven Kielstra te ontslaan. Kielstra liet hem daarop arresteren en zette hem gevangen in het interneringskamp aan de Copieweg, even buiten Paramaribo, waar verder voornamelijk Duitsers en NSB-sympathisanten zaten opgesloten

2 Nola Hatterman (1899-1984) was een Amsterdamse kunstenares die werd gefascineerd door zwarte, Surinaamse modellen. In 1953 vestigde zij zich definitief in Suriname, waar zij een schilderopleiding begon en aan de wieg heeft gestaan van de carrière van een groot aantal jonge Surinaamse kunstenaars

3 Eigenlijk is het een dolkmes, want een echte dolk is tweesnijdend.

4 In de Griekse oudheid werd de orchidee ook in verband gebracht met vruchtbaarheid. De naam is afgeleid van het Griekse 'orchis', wat teelbal betekent.



1932 Wim Bos Verschuur



uit het archief van Wim Bos Verschuur  
Bodybuilderswedstrijd in de jaren 1930-1940



1952 Wim Bos Verschuur met degen en bloem

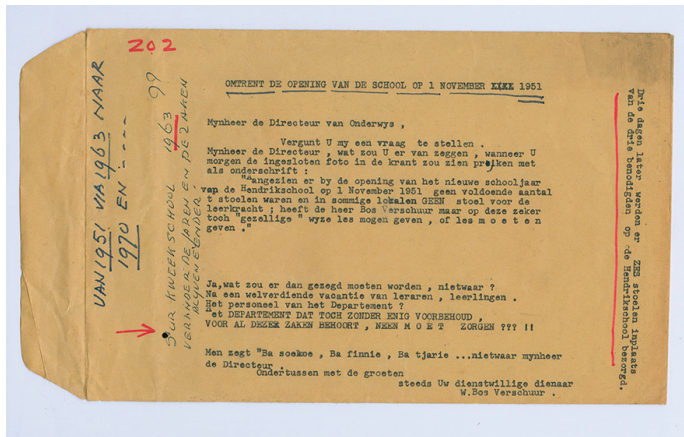
Het feit dat hij en zijn vrouw Jet Behr nooit kinderen hebben gekregen of hebben kunnen krijgen, beleefde hij dat wellicht als een vorm van in de kiem gesmoorde vruchtbaarheid, een aanslag van het leven op zijn huwelijksgeluk? Het zou kunnen. In ieder geval hebben ze samen dit eventueel gemis gecompenseerd door een zogenaamd 'kweekje' (pleegkind) van een buurvrouw, Benny Kletter, in huis te nemen en als hun zoon op te voeden. Bovendien werd Bos Verschuur niet voor niets Oom Wim genoemd. Dat is niet alleen een Surinaamse aanspreektitel van respect, ook van volwassenen onderling, maar zeker ook een indicatie voor alles wat hij zijn levenlang voor de Surinaamse jeugd heeft gedaan. Dat het stilleven ook inderdaad een verwijzing naar zijn eigen (geblutste) mannelijkheid is, zou kunnen blijken uit enkele andere foto's in zijn nalatenschap, die nu juist het omgekeerde benadrukken. Er zijn namelijk enkele andere beelden in de doos met foto's, films en documenten die het Surinaams Museum in Paramaribo enige jaren geleden van pleegzoon Benny Kletter kreeg overgedragen. Afgezien van familiefoto's, en het vele dat naar Bos Verschuurs sociaal-politieke of kunstzinnige activiteiten verwijst, is er een serie fotoportretten van hemzelf op tamelijk jonge leeftijd waar bepaald een mannelijke ijdelheid, zelfs een soort broeierigheid vanaf straalt, gecombineerd met een merkwaardig drietal foto's van een bodybuilderswedstrijd, toonbeeld van viriliteit bij uitstek. Maar deze enkele indicaties zijn natuurlijk niet meer dan psychologie van de koude grond, zoals dat zo mooi heet.

Dat ik het dus toch in een andere richting moest zoeken bleek toen ik de broederfoto onder ogen kreeg, waarbij de dolk en de orchidee door Wim Bos Verschuur zelf werden vastgehouden. Duidelijk is dat Bos Verschuur deze foto niet zelf heeft gemaakt, want hij staat er in persoon op. Eveneens duidelijk is hoe bewust het beeld –waarschijnlijk wel door hemzelf- is gecomponeerd. De orchidee is nu zelfs een vaas vol orchideeën, de dolk zit klemvast in de rechterhand, bijna in steek-houding. Bos Verschuur heeft zich tot in de puntjes gekleed, inclusief artistieke stropdas en zit met peinzende blik in een leunstoel aan dezelfde met wit laken bedekte tafel als waarop het stilleven is vastgelegd. Nog steeds een merkwaardige foto, die ontegenzeggelijk iets moet vertellen, maar wat is niet helder.

Het waarom van de foto's wordt pas duidelijk als we Bos Verschuurs activisme erbij betrekken. Op ieder geval één ander moment componeerde hij ook een foto die als middel diende om een bepaald doel te bereiken, of in ieder geval om zijn punt te maken. Dat was in 1951 toen hij als tekendocent aan de prestigieuze Hendrikschool het nieuwe schooljaar moest beginnen zonder stoel. Hij liet onderstaande foto maken, stuurde deze naar de directeur van het departement van onderwijs en voegde daar de volgende tekst bij: "Wat zou U ervan zeggen, wanneer U morgen de ingesloten foto in de krant zou zien prijken met als onderschrift: 'Aangezien er bij de opening van het nieuwe schooljaar aan de Hendrikschool op 1 November 1951 geen voldoende aantal stoelen waren en in sommige lokalen GEEN stoel voor de leerkracht, heeft de heer Bos Verschuur maar op deze zeker toch "gezellige" wijze les mogen geven, of les moeten geven."



1951 Wim Bos Verschuur zittend op de vloer met protesteerde met deze foto tegen de weinige leermiddelen aanwezig op de school zie ook envelop hieronder



Na de toevoeging dat het toch echt de verantwoordelijkheid van het onderwijsdepartement is voor dit soort zaken zorg te dragen, besluit Bos Verschuur met een typisch Surinaamse odo (zegswijze): *Ba suku, ba feni, ba tjari*<sup>5</sup>, wat letterlijk betekent: 'je zoekt, je vindt, je draagt', figuurlijk 'je daden hebben gevolgen en die zijn ook voor jouw verantwoording', of korter: 'wie zaait zal oogsten'. Later schreef hij op het enveloppe van de foto dat drie dagen nadien maar liefst zes stoelen in plaats van de benodigde drie bij de Hendrikschool werden afgeleverd. Weer veel later voegde hij op hetzelfde papier toe: "van 1951, via 1963 naar 1970 en ... [...] Verander de jaren en de zaken blijven eender". Kortom, er verandert niets, de problemen blijven hetzelfde. En dát blijkt een sleutelzin te zijn. In 1950 gebruikt Bos Verschuur de stilleven-foto aan het eind van een van zijn vlammeende pamfletten. Deze was gericht tegen David Findlay, eigenaar en hoofdredacteur van de dan grootste krant van Suriname, 'De West', en diens steun aan Jopie Pengel en de Nationale Partij Suriname, waar Bos Verschuur dan net mee heeft gebroken. Het zou tevens het einde zijn van Bos Verschuurs politieke carrière. Bedoeld pamflet eindigde met de foto met als onderschrift: "een bloem voor een bloem, een degen voor een degen". En daaronder opnieuw een uitspraak in het Sranan: *mi no meri yu, sande yo de muilek mi??* (ik heb jou niet aangeraakt, waarom val je mij dan lastig?).

De uitspraak 'Een bloem voor een bloem, een degen voor een degen' blijkt dan zijn persoonlijk motto te zijn geworden: wat je zaait zul je oogsten; oog om oog, tand om tand; als je mij aanvalt zal ik niet aarzelen terug te slaan. Dat toont niet alleen de foto onder het anti-Findlay pamflet, maar eveneens de leus onder zijn verkiezingspamflet uit 1949. Bovendien straalt daar opnieuw wel enige ijdelheid door, waar hij schrijft: "men schat mij vijfendertig jaar, in werkelijkheid ben ik vijfenvestig, ik voel mij echter als vijftwintig". Veel belangrijker en opnieuw een sleutelzin, zijn echter zijn slotwoorden: "ik zal –met Gods hulp- strijden voor de rechten van ons zonnig LAND en mijn geliefd VOLK, al ben ik vijftachtig". Het kan niet anders of de orchidee staat voor zijn geliefde land en volk en de dolk voor de gerechtigheid waarvoor gestreden moet worden. Tegelijk is de keus voor de dolk wellicht ook een verwijzing naar de continue dolkstoot in de rug die Suriname van zijn machthebbers heeft moeten verdragen. "Verander de jaren [maar] de zaken blijven eender", zoals hij aan de stoelloze leraarsfoto toevoegde.



Pamflet 1952 met stil leven dolk en bloem



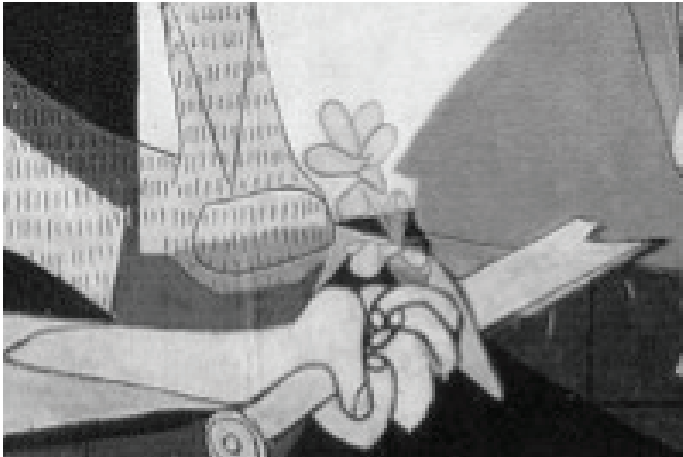
pamflet met tekst over bloem en dolk

beeld bron archief Surinaams Museum

5 Omgezet in hedendaagse spelling van het Sranantongo.



Guernica van Pablo Picasso, 1937



Detail Guernica van Pablo Picasso, 1937

Toen ik me dit alles eenmaal realiseerde begon ik me af te vragen of Bos Verschuurs Bloem & Dolk ook vandaag nog zeggenschap had en of het me daarom zo getroffen had. Eens te meer werd ik me daarvan bewust toen ik tijdens het denken over dit essay bij een bezoek aan Madrid oog in oog kwam te staan met het schilderij dat misschien wel de grootste impact heeft gehad in de twintigste eeuw en een van de belangrijkste artistieke aanklachten tegen onrecht: Picasso's 'Guernica'.

Ik had al honderden keren een afbeelding ervan gezien, maar het echte werk overtrof dat verre, zoals gelukkig meestal het geval is. Nu pas werd ik me ook bewust van de afgehakte arm onderaan het gigantische doek, die een afgebroken dolk of zwaard vasthoudt samen met een bloem! De bloem is op veel reproducties niet of nauwelijks te zien, maar in het echt kun je er niet omheen. Of Bos Verschuur het schilderij, gemaakt in 1937 kende weet ik niet. Het is ook geen stilleven, en dolk en bloem zijn slechts een onderdeel van een veel groter en veel dynamischer en dramatischer geheel, maar het effect bij mij was hetzelfde. Picasso was wars van allerlei symbolische uitleg van dit werk, maar de gebroken dolk en de bloem in de hand lijken me toch op z'n minst een verbeelding van een strijder die in zijn bloei geknakt is.

Dat is in het stilleven van Bos Verschuur juist niet het geval, alles ziet er juist gaaf en perfect uit en dat is, in combinatie met het harde contrast, precies ook de dreiging die er van uitgaat. Wanneer zal de bloem verwelkt zijn, wanneer zal de dolk (weer?) toeslaan? Staat dit beeld voor een almaar voortdurend verhaal van vermoorde onschuld en onrecht? Dat bedenkend vroeg ik me af of Bos Verschuur eigenlijk die nu veel bekendere Surinaamse activist en volksheld gekend heeft: Anton de Kom. De Kom vertrok naar Nederland toen Bos Verschuur nog een scholier was en tijdens De Koms korte maar opzienbare terugkomst gedurende de beginmaanden van 1933 zat Bos Verschuur juist in Nederland en kwam een paar maanden na de Koms vertrek weer in Suriname terug. Aan de andere kant kwam Bos Verschuur in Nederland, waar hij zo'n vier jaar verbleef vanwege zijn tekenopleiding, juist in aanraking met het anti-kolonialisme en nationalisme van Indonesische studenten als Hatta en Sjahrir die ook De Kom hebben beïnvloed. Het is interessant om te fantaseren over een eventuele ontmoeting tussen de witte en de zwarte Surinamer, beiden anti-koloniaal, beiden nationalistisch, beiden zeer strijdlustig en welbespraakt, maar afkomstig uit heel verschillende milieus en met een heel verschillende toekomst voor zich. Al zaten ze wel gelijktijdig achter het prikkeldraad van een interneringskamp gedurende de Tweede Wereldoorlog. In alles wat ik tot op heden over Bos Verschuur heb gelezen trof ik geen enkele verwijzing naar Anton de Kom aan. Dat is, gezien hun overeenkomsten toch opmerkelijk te noemen.



Paramaribo 1933  
Patrouille (links) en (rechts) demonstranten zoeken bescherming tegen de schietende politie tijdens de onlusten rond Anton de Kom. bron KITL



De jaren dat Bos Verschuur in Nederland was waren precies de jaren dat in Suriname veel vakbondsactiviteiten, arbeidsonlusten en werklozendemonstraties plaatsvonden. Zeventien juni 1931 is zelfs de boeken ingegaan als het hongeroproer en bij de demonstraties ten tijde van Anton De Koms activiteiten, in februari, vielen twee doden en vele gewonden, toen de politie opdracht kreeg met scherp op de menigte te schieten. De beelden van deze gebeurtenissen zijn onscherp, maar daarom niet minder dramatisch.

Uit de doos met de nalatenschap van Bos Verschuur komt ook een aantal foto's te voorschijn die demonstraties in 1948 in beeld brengen. Bos Verschuur moet daar grote betrokkenheid bij hebben gehad, want ze waren georganiseerd tijdens het bezoek van een parlementaire commissie uit Nederland die zich kwam oriënteren op het gebied van staatkundige vernieuwingen binnen de verhoudingen van het Koninkrijk. En in ieder geval reed hij voorop bij de demonstratie.



Demonstratie voor zelfbeschikkingsrecht, 1948, midden in auto WBV. archief Surinaams Museum

Zes jaar daarvoor had Bos Verschuur in de Staten van Suriname voor het eerst al zijn nationalistische leuze 'Suriname, baas in eigen huis' verkondigd. Die was nu ook tijdens de demonstraties te zien. Maar ook de armoede en slechte economische omstandigheden werden door de demonstranten geadresseerd. Ook dat was een van de thema's waarmee Bos Verschuur zich vol passie bezighield. Dat bleek zelfs twee decennia later nog, in zijn rustiger periode, toen hij enkele jaren voor zijn pensionering het boekje, getiteld *Hoor, zie en denk* (1967)<sup>6</sup> samenstelde met foto's die een aanklacht vormden tegen de armoede en de krottenbuurten van Suriname. Als ik heden ten dage in Suriname nog wel eens iemand hoor verzuchten in reactie op de slechte situatie "waren we nog maar een kolonie van Nederland, toen was alles veel beter geregeld", dan mag ik die personen graag verwijzen naar de toestanden die dit boekje zo navrant aan de kaak stelt.

Tegelijk zal het toch niet zo zijn dat, zoals Bos Verschuur zich op latere leeftijd afvroeg, inderdaad de jaartallen veranderen maar de problemen hetzelfde blijven?<sup>7</sup> In ieder geval zit ook een halve eeuw later zit Suriname zwaar in de problemen, worden de machthebbers zwaar bekritiseerd en ook nu weer heftig gedemonstreerd...

#### GEBRUIKTE LITERATUUR

Breeveld, Hans, *Baas in eigen huis*; Wim Bos Verschuur, heraut van Surinames onafhankelijkheid, 1904-1985. Paramaribo: Djinipi, 2004.  
Bwemi, Soll [pseud. Wim Bos Verschuur], *Het vergeten land*. Paramaribo: Stichting Surinaams Museum, 2017.  
Marshall, Edwin, *Ontstaan en ontwikkeling van het Surinaams nationalisme*; natievorming als opgave. Delft Eburon (diss. Universiteit van Amsterdam), 2003, 44-54.  
Ramsoedh, Hans, *Suriname 1933-1944; koloniale politiek en beleid onder gouverneur Kielstra*. Delft: Eburon (diss. Universiteit Utrecht), 1990.  
Scholtens, Ben, *Opkomende arbeidersbeweging in Suriname*; Doedel, Liesdek, *De Sanders De Kom en de werklozenonrust, 1931-1933*. Nijmegen: Masusa, 1986.

<sup>6</sup> Bos Verschuur, W. (samenst.), *Hoor, zie en denk*, m.m.v. A.S. Parmanand e.a. (foto's). In opdracht van Het Comité voor Werkzoekenden in Suriname. Paramaribo, 1967.

<sup>7</sup> Mijn parafrasering van zijn zinsnede "Verander de jaren en de zaken blijven eender".